

Проф. др УРОШ В. ШУВАКОВИЋ
Универзитет у Београду
Факултет за образовање учитеља и васпитача
Катедра за филозофију и друштвене науке
Е-адреса: uros.suvakovic@uf.bg.ac.rs
<https://orcid.org/0000-0002-2141-8698>

НАУЧНИ КОЛОНИЈАЛИЗАМ И КОМЕРЦИЈАЛИЗАЦИЈА НАУКЕ КАО ПОСЛЕДИЦА СЦИЈЕНТОМЕТРИЈСКОГ ПРИСТУПА У ДРУШТВЕНО- -ХУМАНИСТИЧКИМ НАУКАМА

САЖЕТАК: У раду се разматрају последице безусловне примене резултата сцијентометрије (наукометрије) у друштвено-хуманистичким наукама. Аутор полази од тога да нека наука може да почива и на погрешном аксиому, о чему се када је у питању сцијентометрија може дискутовати, али да без обзира на то научна политика једне земље не мора да се ослони само на резултате једне науке. Управо је то проблем са научном политиком Србије: она резултате рада истраживача вреднује искључиво сцијентометријским показатељима, не уважавајући или недовољно уважавајући специфичности различитих наука и научних

дисциплина. Ово за последицу има потпуну маргинализацију друштвено-хуманистичких наука које по природи ствари врше истраживања која не могу да обезбеде велики комерцијални успех; с друге стране, примењене науке, оне које доносе профит, су и додатно фаворизоване, као и истраживачи који истражују у тим научним областима. Тако наше научне успехе меримо оствареном зарадом (нпр. у креирању софтвера за гејминг индустрију), а не постигнутим остваривањем национално значајних пројеката (нпр. објављивањем новог тома Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ, који се израђује већ 70 година, а стигао је до недовршеног слова П, или издавањем Српске енциклопедије, чије се финансирање стално отеже, иако је Законом регулисано). Сем тога, релевантним научним достигнућима сматрају се само она објављена у међународној научној периодици, док су националне научне монографије или лексикографија потпуно потцењени. Све ово нас заправо води ка истраживању оних друштвених феномена који би могли да буду интересантни међународним часописима, али не и оних који су друштвено значајни и важни са аспекта српског друштва и српске науке. Сем тога, последице су и фаворизовање текуће научне продукције и, истовремено, запостављање научне баштине (српске и светске), која је такође елемент науке као облика људске спознаје света. Ово су само неки од елемената комерцијализације и колонијализације наше науке који ће у раду бити размотрени.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: сцијентометрија, научна политика, комерцијализација науке, колонијална научна политика, друштвено-хуманистичке науке, Србија

Уводне напомене

Прошле године навршило се 100 година од рођења Војина Милића, једног од бардова српске (и југословенске) социологије, и свакако, социолошке методологије. Њему је већ раније (Шипка 2010), али и поводом јубилеја (Манић

2022: 142), одато признање за увођење сцијентометрије (наукометрије) у „српску науку” (Шипка), односно у „домаћу науку” (Милић). Овој, иначе тачној констатацији, додајемо само опаску да је Војин Милић био пионир југословенске сцијентометрије и да су његови часописни радови из те дисциплине нешто старији у односу на његове књиге које се наводе као извор сазнања о његовом зачетништву сцијентометрије на нашим просторима. Ово није неважно када се већ исписује српска (југословенска) историја социологије, али и историја сцијентометрије на нашим просторима.

Иако добар научни дискурс не препоручује дуге цитате, овом приликом ћемо се огрешити о то правило како бисмо јасно представили Милићев почетни став о улози и значају периодике. „Часописи и друга периодична научна издања су главна места на којима се редовно објављују *резултатни текуће научне радове*, док их у све већем броју наука разне врсте брошура и књига претежно само допуњавају. У књигама се често само шире документују и образлажу идеје и закључци, већ изложени у научној периодици. Књиге остају као незамењив облик саопштавања једино ширих – теоријских и историјских – радова. У природним, техничким и медицинским наукама, прилози у периодичним издањима, понајвише часописима, постали су готово једини облик саопштавања изворних сазнања, и претпоставки, укључујући и највећи део теоријских. *У друштвеним и културноисторијским наукама, књиге су и даље у знатно већој мери средство којим се саопштавају и основни искусвени налази*” (Милић 1988: 75, наглаш. наша). Овај аутор је још 1979. године у часопису *Социолошки преглед* објавио први рад из сцијентометрије, бавећи се у том чланку питањима међународне сарадње у области природних, техничких и медицинских наука са подручја Југославије (Милић 1979). Његов критички приступ

из те перспективе је и данас вредан пажње. Као озбиљан научник, а не апологета савремених друштвених кретања, Милић је имао и значајне резерве кад се ради о овој врсти научног мерења, док са друге стране ипак није могао да антиципира одређена достигнућа којих смо данас сведоци (нпр. вештачку интелигенцију).

Сагласни да је развој наше сцијентометрије започео са Милићем, треба рећи и то да јој је (до сада), и теоријски-конститутивно, и практично, највећи допринос пружио професор Перо Шипка кроз формирање и развој Центра за евалуацију у образовању и науци (ЦЕОН) и Српског цитатног индекса, као референтне националне часописне базе података.

Основни постулат сцијентометрије јесте да се научни утицај може мерити. У складу са овим, разрађени су поступци које она користи. Главни показатељи нечијег научног успеха (=утицаја) изражавају се бројем објављених радова у светски најпрестижнијим часописима и хетероцитатима одређеног научника у што престижнијим часописима.

Не желећи да будемо толико разметљиви па да доказујемо да је основни постулат неке научне дисциплине неистинит, указујемо (не једино ми, и не први пут) на проблеме који из овакве поставке произлазе:

- Како се одређује престиж часописа? Није ли он, и поред заснованости на цифрама, ипак субјективно мерило зависно од: издавача, састављача цитатног индекса, језика на коме се комуницира знање, научне политике која све то (не)прихвата?
- Како комерцијални критеријуми утичу на све ово?
- Има ли науке игде осим у земљама „светског центра” (Волерстин)? Да ли је савремена „научна са-

радња” заправо вид неоколонијализма у области науке? Милић указује на ове опасности већ у свом првом чланку који се тиче сцијентометрије (Милић 1979: 16–17).

- Зашто су изузети од „мерења” други облици научног издаваштва осим часописа? У неким наукама главни облик научног изражавања није научни чланак већ научна монографија или поглавље у научној монографији, или чак критички приказ научне грађе. Научни чланак је карактеристичан за техничко-технолошке, природно-математичке и медицинске науке, док су ови остали облици карактеристични за друштвено-хуманистичке науке, на шта је Милић такође правовремено указао. Уколико некога већ признајемо за зачетника неке научне дисциплине, бар на неком ужем простору, морамо да приметимо да је алогично да се преко неких његових упозорења, изражених у текстовима од пре скоро пола века, врло ноншалантно прелази без критичког односа, преиспитивања, покушаја да се пружи задовољавајући одговор итд.

У погледу престижа научника, хетероцитираност може да буде један од критеријума „мерења” утицајности научника, али никако једини. Зашто не једини? Најутицајнији се готово не цитирају. Њихова научна открића и доприноси су толико општепознати да нема потребе да се посебно наводе. Они су постали део *научне баштине*, општег научног фонда Човечанства и, као такви, подразумевају се. Наука се састоји из два елемента: научне баштине (општег фонда научног сазнања стеченог кроз историју науке) и текућих научних истраживања, а сцијентометрија мери само ово друго, и врло

мало оног првог, баштинског, што се тек понекад помене у чланцима. Замислите када би после сваког навођења појма *наизменична стварајућа* стајало (Тесла), после сваког навођења нпр. *класна борба* стајало (Маркс). Нико од савремених научника никада не би могао да их стигне у цитираности, укључујући у то и Ноама Чомског, који је проглашен за најцитиранијег живог интелектуалца у периоду 1980–1992. према броју цитата на АНСИ листи, при чему има и изузетно велики број цитата на SSCI и SCI листи (MIT News 1992). Истовремено, он је и осми од 10 најцитиранијих научника икада, према истраживању филаделфијског Института за научне информације (ISI) – Маркс, Лењин, Шекспир, Аристотел, Библија, Платон, Фројд, Чомски, Хегел и Цицерон (Hughes 2001). Питање које се поставља је да ли би ова листа од 10 величанствених била истоветна и данас, као што је била пре три деценије? Готово са сигурношћу би могли да кажемо да не би. За ту тврдњу имамо и ваљане индикаторе. Према петогодишњем SSCI показатељу, за период 1992–1996, у часописима које прати ова престижна листа удео цитираности Маркса међу класицима социологије (Маркс, Вебер, Диркем) је опао са 42% на 24%, док је у истом периоду навођење Вебера скочило на 46% (нав. према Мимица, Вулетић 1998). Наши истраживачи су, истражујући коришћење референци ова три социолошка класика на страницама часописа *Социологија*, приметили како „опадање интересовања за Маркса, а онда и потпуно *ишчезавање његовог имена* са страница часописа *Социологија*, на које недвосмислено упућују резултати анализе у коју смо се упустили, временски коинцидира с дубоким политичким, идеолошким и друштвеним променама које су поткрај прошле деценије захватиле Источну и Средњу Европу – па и, на један посуновраћен начин, окрзнуле и ‘наше просторе’”

(Мимица, Вулетић 1998, нагл. наша)¹. Маркс је, очито, једно време престао да буде део *mainstream* литературе српске социолошке периодике, посебно у радовима универзитетских истраживача, како су то показали Мимица и Вулетић, и то корелира са сломом једне идеологије која се позивала на Маркса, али за коју је велико питање колико је истински почивала на марксистичкој друштвеној теорији. Шта овај пример показује? Цитатне листе су одраз *тренућној* стања (можда је бољи израз: одраза снага) у науци, а не мера стварног научног утицаја који може да буде препознат и *post mortem* (као и у уметности уосталом). Ради се о мери краткорочног утицаја кроз коју није могуће изразити научне бардове који су задужили светску науку у ма којој области. Зато, имајући у виду Дебреово разликовање између комуникације и трансмисије (Дебре 2000: 13), сматрамо да су мере утицаја научника кроз часописне цитатне индексе тек један показатељ, тренутни, а да се мера стварног научног утицаја може одредити тек када се сагледа научни допринос неког истраживача у дужем временског периоду, дакле када се узме у обзир и његова научна баштина, утицај који је извршио на креирање нових научних нараштаја, на друштвене промене итд. Дакле, мера научног утицаја мора да се посматра трансмисионо, а не комуникационо. При том, постоје и бројна искривљења тренутног стања цитираности, као последица припадности истој научној заједници, дељења парадигматског погледа на свет, па чак и институционалне надређености, што признају (и критикују) и заступници сцијентометријских вредновања (Шипка 2010).

Посебан је проблем објављивање периодике *искључиво* у дигиталном, online формату. Овоме доприноси инсистирање

---

¹ Због млађих читалаца, морамо да прецизирамо да се ради о периоду слома реалног социјализма и тзв. транзиције, која је отпочела у наведеним државама средином осамдесетих година XX века.

на open access режиму часописа о коме ћемо нешто касније писати. Захтев за објављивањем чланка online често се поставља због потреба да истраживач што пре, први, објави своје резултате, како га неко други не би претекао. Такође, он има и своју еколошку димензију, па и димензију уштеде на простору (својевремено је у Србији било заговорника идеје да се уништи сва архивска грађа која је дигитализована, „да не би заузимала простор”, али је овај злочин, на срећу, спречен). Наравно, иза свих ових разлога крије се и један који је заправо на првом месту: за комерцијалне издаваче електронско објављивање без штампе је свакако најјефтинији начин публиковања периодике (и монографија такође). Међутим, објављивање *искључиво* у дигиталном формату носи опасност да у неком тренутку ти радови постану недоступни, буду избрисани итд. услед неплаћеног простора за чување, отказа запосленима који на томе раде, хакерског напада, електронског ратовања и сл.² Старији се сећају floppy дискова, које данас ниједан савремени рачунар не чита, као што и из редовне опреме рачунара излазе читачи CD и DVD дискова, информације се чувају у неким облацима (cloud), којима рукују други у простору који корисник не може да „опипа” итд. Без обзира на дигитални запис, искуствено се потврђује да је хартија (часопис, књига) и даље најоптималније средство преноса научне (и друге) поруке са савремених на будуће генерације³. И ако се уништи

² Сасвим је свеж пример са сајтом медијске мегакорпорације MTV News са кога је нестала архива похрањивана четврт века о свим догађајима из савремене историје човеченства, и то зато што је компанија одлучила да отпусти запослене. В. <https://www.b92.net/tehnopolis/aktuelno/34444/u-zaborav-otislo-25-godina-kultnog-sajta/vest> Ко каже да исто тако не могу нестати и научни радови објављивани искључиво у online формату?

³ „Писање колективизује појединачно сећање, читање индивидуализује колективно памћење” (Дебре 2017: 7).

један или неколико примерака часописа или књиге, тешко је уништити баш читав тираж, чак и када таква, нужно је да буде и систематска, намера постоји!

Један од критеријума „легитимности радова” у сцијентометрији је и цитирање других научника који су о предмету нашег истраживања писали раније или истовремено кад и ми. То врло често представља лепу академску праксу одавања признања онима на чијим се резултатима темељи наше данашње знање, и аутор ових редова је присталица такве праксе, прилично замрле у нашим друштвеним наукама.⁴ Увек се сетимо упозорења шпанског нобеловца дон Сантјага Рамона и Кахала да је уобичајено, пре него што објавимо „сопствени допринос на одређеном пољу да истражимо историјат проблема [...] да одамо заслужену почаст научницима, нашим претходницима, који су нам утабили стазу истраживања. Када млади истраживач падне у искушење да превиди датуме и напомене о писцима и ауторитетима – било из љубави према концизности, или из чисте лењости – требало би да има на уму да ће други имати шансу да му врате на исти начин, не признајући његово дело. Овакво понашање је и ускогрудно и неучтиво јер већина научника и не добије већу награду за свој мукотрпни рад од уважавања и аплауза учених [...] Ако верујемо у правду, онда то покажимо и у вези са чланцима.” (Рамон и Кахал 2007: 124–125). Међутим, одавање заслуженог признања је једно, а легитимност рада је нешто сасвим друго. Због чега би неки рад био „нелегитиман” ако није нико цитиран у њему? Можда је, напросто, генијалан? Такав је нпр. случај са радом Алберта Ајнштајна „О електродинамици тела у кретању” који је објављен јуна 1905. године у часопису *Annalen der*

---

⁴ Супротно је код историчара. У вези са тим леп је пример прегледа уџбеника и приручника из области академског писања објављених код нас (в. Антоловић, Штрангарић 2021: 89–90).

Physik, у коме је он изнео основне поставке специјалне теорије релативности. У том раду нема ниједног цитата, ниједне референце, изузев захвалнице једном свом блиском пријатељу на стрпљењу исказаном према дугим Ајнштајновим излагањима теорије релативности. Ми нећемо негирати да научни радови треба да садрже научно-критичку апаратуру, укључујући ту и одговарајуће референце, али оспоравамо идеју да је рад без референци *нужно* нелегитиман. Као што смо видели, један такав је ушао у историју науке.

Осим тога, оборива је претпоставка да ћемо наш најбољи рад објавити у највише рангираном часопису. Можда и нећемо, већ ћемо га објавити у неком локалном, нискорангираном научном часопису. Зашто? Разлози могу да буду бројни, као на пример: редакција нас је љубазно позвала да за њих напишемо рад; нисмо знали који су све часописи у свету заинтересовани за такву тематику рада и како је који рангиран; тема којом смо се бавили је врло специфична и има ограничену публику; бојали смо се да не будемо доведени у ситуацију да објавимо рад у неком часопису за који се касније испостави да је тзв. „предаторски”, па смо се одлучили да објавимо у часопису који нам је познат; требало је дуго да чекамо на објављивање у престижном часопису, а време којим је ограничен наш избор у научно/наставно звање је истицало; нисмо имали новца за превожњење и котизацију да бисмо објавили у високорангираном часопису, што је данас веома чест случај са српским научницима (посебно из поља друштвено-хуманистичких наука) чије установе немају средстава да им покрију ову врсту трошкова, њихове плате су премале, а котизација за рад у часопису на WoS, и то најниже M23 категорије, у овом тренутку износи око 2000 евра, итд.

Наведене су само неке од поставки које се могу замесити сцијентометрији. Исто тако јој се могу признати и одређене заслуге за науку у целини које се, према мом суду,

односе највише на: инсистирање на широкој доступности научних радова (бар делимичној), чему доприносе цитатне базе попут нашег Српског цитатног индекса⁵; утврђивање постојања монопола на цитираност и корелације, мреже научника који се међусобно цитирају и чврсто сарађују у објављивању научних радова, међусобно се дописујући; увођење контроле на плагијат као стандарда, која је данас један од најважнијих критеријума квалитета радова будући на њихову хиперпродукцију у светским размерама итд.

Ми се, међутим, у овом раду нећемо бавити сцијентометријом као таквом, већ ћемо се бавити српском научном политиком која, заснована искључиво на различитим сцијентометријским показатељима (библиометријски извештајима, цитираности домаћих аутора и сл.), према нашем ставу који овде аргументујемо, наноси штету развоју српске научне мисли. И овде ћемо се, свакако, позвати на Милића који је указивао на то да је конститутивни елемент научне методологије научна стратегија, која осим утврђивања основних циљева научне делатности разматра и најсврсисходније начине њиховог остваривања, али и одговарајуће организацијске форме које то обезбеђују на најоптималнији начин. Он указује да је несумњиво да научна стратегија настаје под утицајем одређених друштвених потреба и у складу са интересима доминантних друштвених снага које су њихови носиоци, али и упозорава да „премда практични моменти леже у основи развијања

---

⁵ И ово, међутим, има своје две стране. Open access режим доступности научних радова је користан ради ширења научних сазнања. Међутим, у пракси се он захтева од мањих часописа, који опет са своје стране то прихватају, како би били цитирани аутори који у њима објављују, а тиме, и сами ти часописи, којима се такође подиже рејтинг у разним библиометријским извештајима на основу броја хетероцитата. С друге стране, најпрестижнији часописи излазе из овог режима, наплаћујући пар десетина еура за читање часописног чланка или поглавља у монографији. Дакле, само ако платите предвиђени износ можете да прочитате рад у висококотиражном часопису, који је недавно објављен.

сваке научне стратегије, било би *појединачно* и значило би *вулгарни прагматизам* ако би се у *стратешкој* циљеве науке укључили само *нејасни прагматични задаци*, у чијем решавању примена научних сазнања треба да помогне друштвеној пракси” (Милић 2014: 32–33, наглаш. наша).

Нека питања наше вишедеценијске научне политике и њени резултати

Оно што се од сваке државе очекује је да фаворизује национална научна истраживања и њихово повезивање са светом, али уз очување дигнитета домаће науке. Међутим, наша научна политика се после 2000. године кретала у потпуно супротном правцу. Научна истраживања која су национално значајна (нпр. из области српског језика или друштвено-хуманистичких наука) су потпуно скрајнута у корист оних која доносе профит, за која постоји интересовање у иностранству, која су по мери WoS или других међународних база података. Не само да је држава материјално дестимулисала оваква истраживања, већ је најдиректније постављала и препреке да се она врше. За напредовање у више звање на универзитетима или институтима захтева се објављивање рада на WoS, али нико није „надлежан” да плати котизацију од више хиљада евра по једном раду. Свакако, ово није проблем за нпр. медицинске науке, пошто фармацеутска индустрија врло радо подмирује овакве трошкове, али у пољу друштвено-хуманистичких наука се очекује да то плате сами истраживачи, што је потпуно неизводљиво с њиховим платама. У Фонду за науку се постављају инострани рецензенти који треба да рецензирају нпр. пројекат који се односи на истраживање етничке дистанце на подручју Косова и Метохије. Прво питање које се намеће је сукоб интереса. Шта ако ти рецензенти долазе из држава које су признале тзв. „независност Косова”? Осим тога, може ли

Фонд за науку да гарантује већу компетентност иностраних рецензената у вези са таквим једним истраживачким проблемом од компетентности домаћих рецензената, који имају бројне референце и монографије из те области? Наравно да не може. При том, чак и када преко повереника за информације од јавног значаја затражите податак о томе ко су све рецензенти Фонда за науку Србије такав податак не можете да добијете, пошто је уговором са иностраним зајмодавцем кредита предвиђена њихова анонимност! Да прецизирам: не тражите ко је рецензирао конкретан пројекат, већ податак ко је на списку рецензената Фонда за науку Србије, што је, иначе, обавеза сваког часописа у Србији да објави једанпут годишње према нпр. важећем Правилнику о категоризацији и рангирању научних часописа (*Службени гласник РС*, бр. 159 од 30. децембра 2020). Онда се можете уверити, када се објаве резултати првог конкурса за пројекат „Идеје”, да не постоји ни једна научна установа са подручја АП Косова и Метохије која је носилац пројекта финансираног од стране Фонда. Наравно, на директорки Фонда и надлежним министрима је да одговоре на питање да ли је то резултат рада рецензената или саставни део уговора са зајмодавцем. Било како било, ако друштвено-хуманистичке науке треба да се баве истраживањем најразличитијих аспеката друштвеног живота, онда је то баш Косово и Метохија, али су у томе најдиректније спречене.

На погубност овакве политике указао је још Милић наглашавајући противречности које постоје у „сарадњи” између научно развијених и научно неразвијених земаља кроз „успостављање таквих облика сарадње са појединим научним установама, групама научника и појединцима у којима су ови у избору тема потпуно зависни, а у извођењу истраживања добијају споредне, рутинске задатке”. Штетне последице овакве „сарадње” су, према Милићу, везане за: а) отежавање остваривања и постављања рационалних циљева националне

научне политике; б) спутавање научног сазревања властитих научно-истраживачких установа; в) вештачко стварање међународног угледа установа и научника који у оваквој „сарадњи” учествују „у подређеним улогама” (Милић 1979: 16).

Осим наведеног, треба узети у обзир и то да је вредновање резултата научно-истраживачког рада потпуно усмерено ка фаворизовању техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука, а на штету поља друштвено-хуманистичких наука. То се види и кроз тзв. бодовање научних резултата. Према Правилнику о стицању истраживачких и научних звања (*Службени гласник РС*, бр. 159 од 30. децембра 2020) рад у врхунском међународном часопису (M21) доноси 8 поена, али објављивање монографије националног значаја носи 7 поена! Дакле, рад који може да има свега неколико страница и који, по правилу, потписује група аутора, вреди више од монографије од најмање 120 страница текста коју је написао један аутор. Уз све то, да би тај аутор предавао на докторским академским студијама, национална монографија му се не вреднује уопште, већ само радови на WoS или њихови еквиваленти, прилично арбитрарно одређени од стране радних тела Министарства науке. Актуелни сазив Министарства науке припремао је доношење новог Правилника о вредновању резултата научно-истраживачког рада према којем монографију међународног значаја (M12, поглавље у међународном тематском зборнику M14) може да објави само међународна издавачка кућа, изузев у области хуманистике где је то омогућено и оним домаћим издавачким кућама које је утврдио Национални савет. Другим речима, САНУ, Матица српска или Универзитет у Београду не могу да објаве међународну монографију из области социологије, педагогије или демографије, али је зато нпр. Routledge позван да то уради!! Такође је прописано да монографија *мора* (нагл. наше) да садржи минимум 100 библиографских јединица. Чак и да се сложимо да то није премного, остаје

чињеница да постоје потпуно нове области и да аутор монографије није дужан да цитира баш сваког, већ само оног за кога сматра да је вредан због свог доприноса науци.

На срећу, овај Правилник још није донет а на нама је да изразимо наду да, уколико буде усвојен, неће садржати оваква нацарадна решења.

За све што смо овде навели није одговорна сцијентометрија, премда је она својим техникама извесно доприносила оформљењу овакве научне политике. Кључну одговорност носе они који су такву научну (и образовну) политику промовисали. Носиоци овакве научне политике су неолиберали који не разумеју да образовање и наука нису производи намењени тржишту, да профит ту није једино мерило, да комерцијализација науке и образовања значи пропаст ових делатности, али и да истовремено води ка пропасти друштва која научну и образовну политику заснивају на таквим комерцијалним, а не хуманистичким начелима (в. Шуваковић, Шуваковић 2014, Шуваковић 2018, Шуваковић 2019, Шљукић 2021, Антонић 2024). Часописно присуство на најпрестижнијим светским цитатним листама, каква је WoS, не сме да буде само себи циљ, већ мора да буде у функцији развоја и напредовања српске науке.

Како се оваква научна политика огледа
на научну периодику.
Резултати једног пригодног истраживања

Циљ и хипотеза

Циљ спроведеног истраживања је био да утврдимо са ког језичког простора долазе најзначајнији научни утицаји на ауторе и њихове радове који се објављују у српској научној, друштвено-хуманистичкој, периодици. Важност овог утврђивања је и научна и друштвена.

Научни значај огледа се у томе да се утврди одакле извиру научна струјања присутна у нашим научним часописима (теме, идеје, методи, научни поступци итд.) и има ли то неког значаја за развој српске науке, што је уједно и елемент друштвеног значаја спроведеног истраживања.

Полазна хипотеза је била да ти утицаји долазе првенствено из англосаксонске академске заједнице. Индикатор за проверу хипотезе је била фреквенција коришћења референци на одређеном језику научне комуникације.

Метод

У истраживању смо применили статистички метод, утврђујући удео референци на конкретном језику у часописима у одабраном узорку.

Узорак

Узорак је био намерни. Одабрали смо 7 висококатегорисаних часописа у области друштвено-хуманистичких наука (из различитих дисциплина) који се објављују у Србији и утврдили фреквенцију референци на различитим језицима у тим часописима у периоду 2018–2022.

Часописи који су били у нашем узорку су: *Социолошки истраживања* (2018–2020: M24, 2021–2022: M23), *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* (различито категорисан у различитим пољима, у распону M51–M23 у посматраном периоду), *Психологија* (M23, индексиран у WoS–SSCI), *Иновације у настави* (2018: M51, 2019–2020: M24, 2021–2022: M23), *Raposoporticus* (M23, индексиран у WoS–SSCI), *Теме* (2018–2020: M24, 2021–2022: M23) и *Социологија* (2018–2020: M24, 2021–2022: M23, индексиран на ESCI).

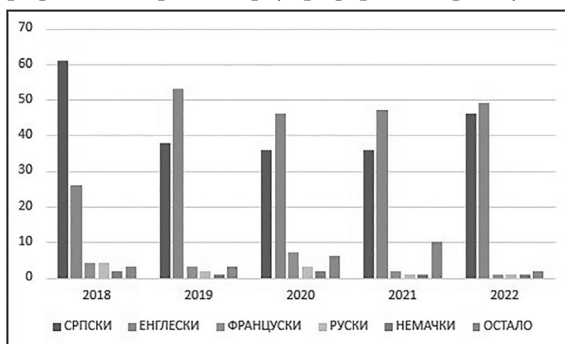

Резултати

Социолошки ипреглед⁶

<https://scindeks.ceon.rs/JournalDetails.aspx?issn=0085-6320>

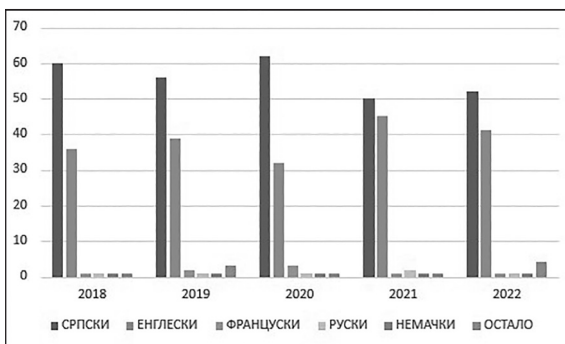
Графикон 1: Преглед броја референци према језику

Зборник радова Филозофској факултету у Приштини⁷

<https://scindeks.ceon.rs/JournalDetails.aspx?issn=0354-3293>

Графикон 2: Преглед броја референци према језику

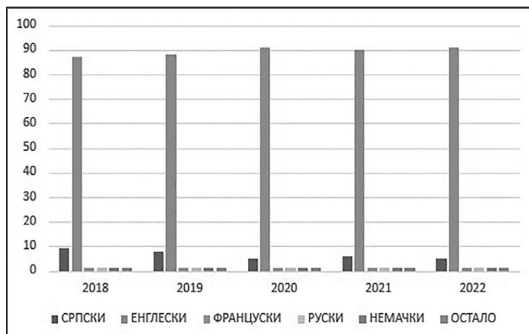
⁶ Излази двојезично: на српском језику (ћирилично) и на енглеском језику.

⁷ Излази на српском језику, ћириличним писмом, али објављује радове и на другим језицима међународне научне комуникације. Број 3 се сваке године објављује само на енглеском језику.

*Психологија*⁸

<https://scindeks.ceon.rs/JournalDetails.aspx?issn=0048-5705>

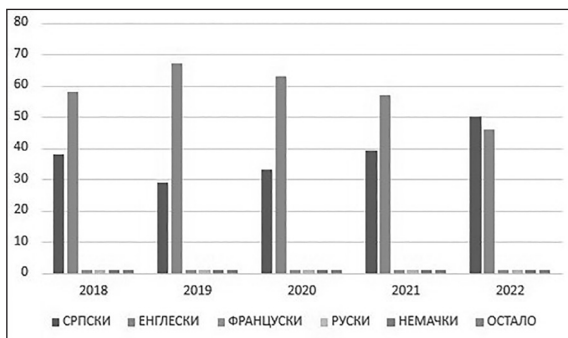
Графикон 3: Преглед броја референци по језику

*Иновације у настави*⁹

<https://scindeks.ceon.rs/JournalDetails.aspx?issn=0352-2334>

Графикон 4: Преглед броја референци по језику

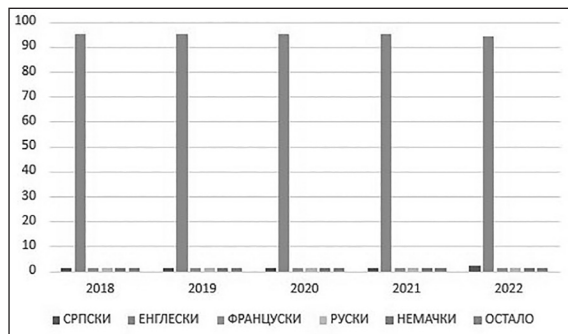
⁸ Излази на енглеском језику. Аутор овог рада био је присутан на семинару одржаном у Народној библиотеци Србије, када је представница Редакције овог часописа, крајње озбиљно, упитала предавача – регионалног представика WoS, да ли би часопису сметало за његов рејтинг уколико би објављивао апстракт на српском језику!!

⁹ Радови се објављују на српском, енглеском, руском или француском језику.

*Rapoeconomicus*¹⁰

<https://scindeks.ceon.rs/JournalDetails.aspx?issn=1452-595X>

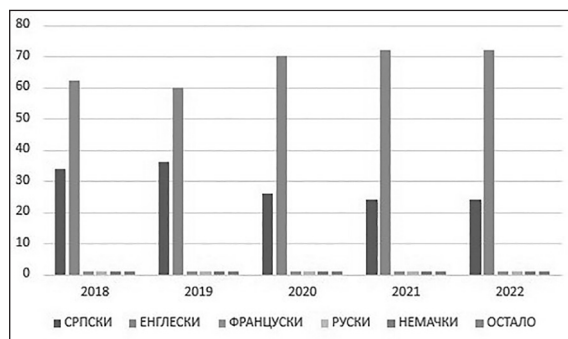
Графикон 5: Преглед броја референци по језику

*Теме*¹¹

<http://teme2.junis.ni.ac.rs/>

Графикон 6: Преглед броја референци по језику

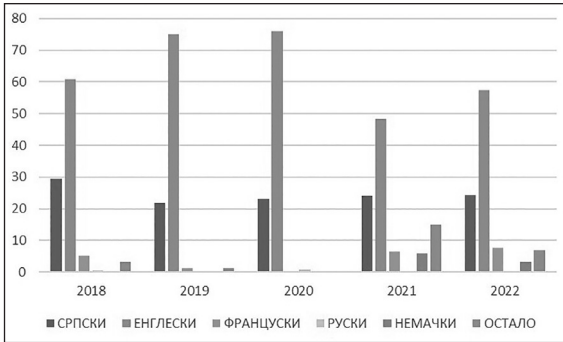
¹⁰ Излази на енглеском језику.

¹¹ Према важећем упутству, радови се објављују на енглеском језику, а уколико аутори желе да повећају видљивост својих радова, потребно је да доставе и српску верзију чланка (као допунски фајл - Word формат, ћиричним писмом).

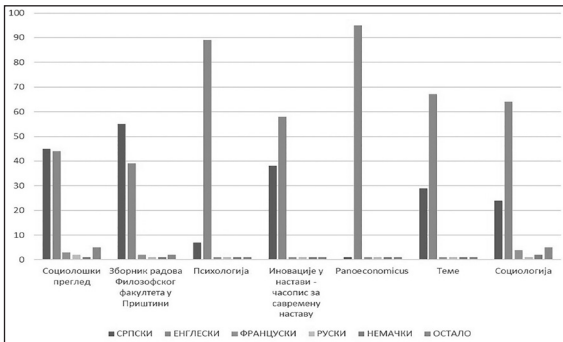
*Социологија*¹²

<https://www.sociologija.org/books/issues.php?lng=srpski>

Графикон 7: Преглед броја референци по језику

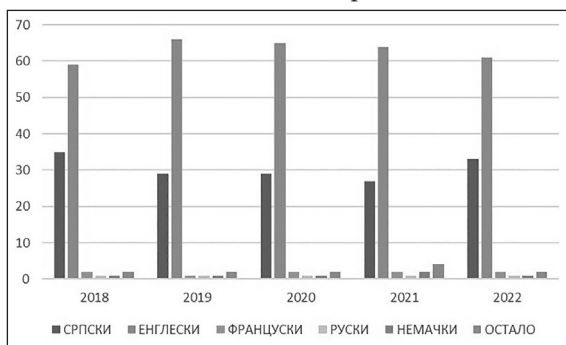

Графикон 8: Компаративни преглед броја референци по језику, према часописима, за период 2018–2022.

¹² Према Упутству за ауторе „Уредништво прима текстове на српском (укључујући хрватски, босански и црногорски језик) и енглеском језику”, док се радови штампају искључиво латинично.

Графикон 9: Збирни преглед броја референци по језику и по годиштима часописа, за период 2018–2022.

Дискусија

Како се из приказаних резултата може видети, у најистакнутијим часописима из области друштвено-хуманистичких наука, у читавом посматраном периоду, без сумње доминирају референце на енглеском језику. Њих је, како се може видети из Графикона 9, у свим посматраним годиштима око 60%, што је резултат који су добили и неки други истраживачи за неке од часописа које смо ми посматрали, само за период 2011–2012. (Краговић 2013). Треба уочити и то да су часописи који имају највећи удео референци на енглеском (око 90%) истовремено и они часописи (*Психологија*, *Rapoeconomicus*) који су индексирани на SSCI листи (Графикон 8). Уколико изузмемо референце на српском (приближно 30% у посматраном периоду у свим часописима према годиштима) и енглеском (приближно 60% у посматраном периоду у свим часописима према годиштима), ни референце на другим великим страним језицима (француски, руски, немачки, остало) не прелазе у појединачном

уделу у сваком од посматраних часописа на годишњем нивоу 5% (и то само за категорију „остало”, као ону која обухвата све друге језике, осим оних који су експлицитно наведени). Суштински, ово значи да резултати других великих научних заједница, објављени на језицима који није енглески, не бивају примећени од стране аутора који објављују у анализираним српским часописима.

У вези са овим поставља се више питања. Да ли су нпр. економске и психолошке науке у Србији на тако ниском ступњу развоја, када учешће референци на српском језику у часописима који се баве тим областима износи 1%, односно 7% у посматраном периоду? Одговор је свакако негативан, али је цитирање енглеских референци пожељно када се часопис реферише у базама података у којима убедљиву доминацију имају англосаксонски часописи. Ово ме вероватно доприноси и наша образовна политика која је енглески језик прогласила *de facto* као обавезни у школском систему Србије, тако да је данас, чак и код универзитетских наставника и истраживача, редак случај да осим српског језика владају и неким другим страним језиком осим енглеског. Сем тога, ово су и часописи који објављују радове само на енглеском језику. Пошто се ови научни часописи суфинансирају из буџета Републике Србије, питање је какав је интерес Србије да новцем својих пореских обвезника финансира часописе који у потпуности игноришу научне резултате које су остварили српски научници. И због чега се не захтева од ових часописа да излазе бар билингвално, како би резултати који се у њима објављују били доступни и на српском језику, нпр. студентима који похађају наставу у Србији.

Од посматраних часописа, једино *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* има више од половине

референци на српском језику (55%), док *Социолошки њреїлед* има приближно једнак удео српских (45%) и енглеских (44%) референци, али у укупном збиру претежу иностране референце са уделом од око 55%. Код преосталих пет истраживаних часописа убедљиву превагу односе референце на страним језицима, и то опет убедљиво на енглеском, у распону од 58% (*Иновације у наштави*) до 95% (*Рапоесопотісис*). Такође, нешто више референци, мада и даље изразито мало, на другим страним језицима (изузев енглеског) користе истраживачи који публикују у оба социолошка часописа (*Социолошки њреїлед* и *Социолоїија*) и у *Зборнику радова Филозофскої факултету у Приштини*.

Сprovedена анализа је потврдила апсолутну доминацију англосаксонске литературе која се користи за писање научних радова у српској научној периодици, на посматраном узорку, у читавом анализираном петогодишту.

Ка закључивању

Сцијентометрија се успешно развила као научна дисциплина која проучава резултате научног развоја помоћу техника и поступака заснованих на статистичким мерењима. Ти показатељи су више или мање прецизни онолико колико су прецизни и постулати од којих та дисциплина полази, њена научно-методолошка апаратура и категоријално-појмовни апарат, као и само статистичко мерење, које је у својој основи засновано на индукцији.

Читав проблем са којим се суочавају друштвене науке у Србији везан је за неоколонијалну научну политику која је у нашој земљи успостављена после 5. октобра 2000. године и, на жалост, континуирано се спроводи до данас. Под обрзложењем „сарадње са светом”, увид у резултате наших

наука је постао свима доступан, али су нама доступни само они резултати који нам се желе учинити доступним. Наравно, у подручју друштвено-хуманистичких наука оваква неравноправна „сарадња” је карактеристична, зато што оне у себи имају и јасно присутан вредносно-теоријски садржај, свакако много више него што је то случај код природно-математичких, техничко-технолошких и медицинских наука. Резултати истраживања у тим наукама су универзалнији, јер је и предмет истраживања такав, при чему се све то уклапа у владајући неолиберални захтев о практичној примењивости научних резултата „одмах и сада”. Међутим, већ код одређивања предмета истраживања у друштвено-хуманистичким наукама, вредносно-теоријско разумевање долази до пуног изражаја као и у терминологији¹³. Дакле, један проблем је у употреби терминологије за означавање одређених друштвених појава, која производи битно другачију интерпретацију њиховог значења. То је случај са појмовима које смо као пример навели у претходној фусноти. Некритичким преузимањем појмова попут „геноцида”, или избегавањем да се НАТО рат именује као „агресија”¹⁴, што јесте према међународном праву, наноси се озбиљна штета науци као друштвеној творевини која тежи „сазнању стварности онакве каква она јесте” (Лукић), пошто се наука ставља у службу ваннаучних интереса и циљева. С друге стране, коришћењем искључиво или доминантно иностраних

¹³ У ком часопису са WoS рат који је НАТО водио против СРЈ 1999. године може да се правно квалификује као агресија, што је једино научно исправно? Претражујући читаву ову базу, по наслову рада и кључним речима, пронашли смо само један рад који је садржао термин агресија за НАТО рат против СРЈ 1999, и то у московском часопису *Весѣник славянских кулѣтур* (Zhylenko 2017), који је индексан на АНСИ листи. Истовремено, пронашли смо чак 113 записа о тзв. „сребреничком геноциду”, по истом критеријуму.

¹⁴ За овакво поступање (в. Вујовић 2021: 584)

извора наноси се штета развоју домаће научне терминологије, пошто се термини преузимају без икаквог труда да се ти појмови, на одговарајући начин, терминолошки именују, али на српском језику. Тако се често пише о „ајтемима” уместо о исказима или ставовима, говори се о биг дата, уместо великим скуповима података итд. Када се, при свему томе, научна периодика оријентише на објављивање радова само на енглеском, онда се и губи потреба за проналажењем адекватних термина на српском језику, што је директна штета за развој српске научне терминологије као саставног дела научне методологије. До којих граница иде неразумевање овог проблема речито илуструје питање члана Сената Универзитета у Београду, упућено заступницима идеје да се српски, попут страних језика, учи као академско-општеобразовни предмет на свим факултетима. Питање је гласило: „Шта ће машинцима српски?”

Када се ради о предмету истраживања, нема сумње да светски научни центар диктира пожељне и непожељне предмете истраживања. Проблем је, међутим, када домаћа научна политика овакве „прохтеве” светског центра прихвати као нешто што се не доводи у сумњу, те као критеријуме напредовања пропише искључиво публиковање радова у часописима који се налазе на WoS. Последица тога је да се истраживачи баве питањима која су социолошки ефемерна¹⁵, али интернационално курентна, док су она суштинска питања попут друштвеног раслојавања, социјалних конфликта и сл. у великој мери заобиђена, како због тога што нису друштвено најпожељнија (уп. Милић 2014: 248), тако и због тога што их је тешко, готово немогуће, објавити у часописима које наша научна политика фаворизује. За резултате онога што је важно истражити у српском

---

¹⁵ Ради илустрације (в. Антонић 2022: 8).

друштву не мора да постоји подједнак интерес у часописима који су усмерени на англосаксонско подручје, а они су на WoS доминантни. С друге стране, научни допринос јесте да се и ове специфичности истраже. Није нпр. историја науке само оно што се збивало у светском центру, већ и оно што се збива на нашим просторима. Истраживања у пољу нпр. историје српске социологије потпуно су занемарена у односу на истраживања иностраних теоретичара. Притом, ово није залагање за научни провинцијализам и изолационизам, већ за усклађивање циљева научне политике са потребама развоја српске науке и њеног равноправног уклапања у светску поделу научног рада. Док се то не оствари, бар у области друштвено-хуманистичких наука, тешко се могу очекивати озбиљнији научни продори, а уколико они и буду постигнути остаће у сенци развоја IT наука и њиховог практичног производа – гејминг индустрије.

У светлу наведеног, неопходно је редефинисати нашу научну политику и то у правцу посвећивања значајно веће пажње друштвено-хуманистичким наукама и вредновања истраживачких резултата у складу са специфичностима тих наука. Осим тога, потребно је фаворизовати ону научну периодику која чува научну баштину и национални идентитет, одражавајући и просветитељску мисију – што би конкретно значило не само публикавање истраживања која имају овакав предмет, већ и објављивање радова на српском језику и ћириличком писму, како би радови били доступни и студентима и онима који не говоре енглески језик – али који истовремено и обезбеђују комуникацију са светском научном заједницом кроз публикавање тих истих радова на различитим језицима међународне комуникације. Такође, важно је схватити значај научних синтеза у друштвено-хуманистичким наукама и, у складу са тим, вредновати научно

монографско дело како оно заслужује, а не изједначавати га са просечним радом у неком часопису на добром WoS гласу. Квалитет рада, а не квантитет радова и њихових цитата, нити публикација у којима је рад објављен, мора да превлада у критеријумима наше научне политике.

ЗАХВАЛНИЦА

Истраживање је у оквиру научно-истраживачке делатности Факултета за образовање учитеља и васпитача Универзитета у Београду финансијски подржало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, у складу са Уговором о преносу средстава за финансирање научноистраживачког рада запослених у настави на акредитованим високошколским установама у 2024. години (Евиденциони број: 451-03-65/2024-03/ 200138).

У обради и приказивању статистичких података помогле су ми, и захвалан сам им на томе, сараднице са Филозофског факултета Универзитета у Приштини с привременим седиштем у Косовској Митровици, асистенткиње Милица Марјановић и Теодора Јакшић, сарадница у настави Јована Шмигић, као и Милан Гвоздовић (и његов „друг“ ChatGPT 3.0).

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Антоловић, Михаел и Снежана Штрангарић (2021). *Увод у методологију научно-истраживачког рада*. Сомбор: Педагошки факултет.

Антонић, Слободан (2022). *Досадна социологија: о једној заморној теми каква је класа*. Београд: Универзитет у Београду - Филозофски факултет, Институт за социолошка истраживања.

Антонић, Слободан (2024). *Колонијално (ант)образовање*. Београд: Catena mundi

Вујовић, Сретен (2021). Алија Хоџић, Бити нацијом – од „Турака” до Бошњака: загребачки Бошњаци, након свега. *Социологија*, 63 (3): 582–591.

Дебре, Режиc (2000). *Увод у медиологију*. Београд: Clio.

Дебре, Режиc (2017). *Социјализам: животи́ни циклус*. Београд: Факултет за медије и комуникације.

Zhylenko, Maria N. (2017). Mass Media On Military Agression In The Balkans: The Problem Of Public Opinion's Forming. *Vestnik Slavianskikh Kultur*, 45: 47–60.

Манић, Жељка (2022). Милићев допринос наукометрији. У: Жељка Манић и Анђелка Мирков (ур.). *Социолошко наслеђе Војна Милића – 100 година од рођења*. Београд: Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Институт за социолошка истраживања, 141–158.

Милић, Војин (2014). *Социолошки метод*. Београд: Завод за уџбенике.

Мимица, А. М. и В. Вулетић (1998). Где се деде трећи класик? Анализа цитираности Маркових, Веберових и Диркемових радова у часопису Социологија 1959–1996. *Социологија*, 40 (1): 71–94.

Рамон и Кахал, Сантјаго (2007). *Правила и савети за научна истраживања (погостџијаји воље)*. Мадрид: Високи савет за научна истраживања.

Шипка, Перо (2010). Врућа реторика и хладна реалност: прилог провери опште социометријско-сцијентометријске хипотезе. *Социолошки преглед*, 44 (2): 283–308. [DOI: 10.5937/socpreg1002283S].

Шљукић, Срђан (2021). Улога образовања у обликовању и одржавању националне кохезије. У: Срђан Шљукић и Слободан Владушић (ур.). *Нација и образовање*. Нови Сад: Матица српска, 321–341.

Шуваковић, Урош В. (2019). Неки (друштвени) аспекти образовања у транзиционој Србији. *Социолошки преглед*, 53 (3): 943–977. [DOI: 10.5937/socpreg53-23765].

Шуваковић, Урош и Александра Шуваковић (2014). *Образовање и глобализација*. У: Наталија Јовановић, Сузана Марковић Крстић и Лела Милошевић Радуловић (прир.). *Образовање и балканска друштва на њиху културе мира и евроинтеграција*. Ниш: Филозофски факултет, Центар за социолошка истраживања, 55–64.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

Краговић, Бранислава (2013). Глобализација и размена научних сазнања у друштвено-хуманистичким наукама. У: Владимир Вулетић, Јован Ђирић и Урош Шуваковић (ур. и прир.) *Глобализација и десуверенизација*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 465–478. Доступно на: <https://drive.google.com/file/d/0BzVmKuYYMVVqLUFURWl0UEtsZms/view?resourcekey=0-05AOqUWoc7gVWNdd50LPFg>.

Милић, Војин (1979). Природне, техничке и медицинске науке СФР Југославије у савременом међународном научном животу. *Социолошки преглед*, 13 (2): 15–56. Доступно на: <https://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1979/>.

Милић, Војин (1988). Примена неких библиометријских и просопографских поступака у проучавању историје социологије. *Социолошки преглед*, 22 (1–2): 73–98. Доступно на: <https://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1988/>.

MIT News (April 15, 1992). Chomsky Is Citation Champ. Доступно на: <https://news.mit.edu/1992/citation-0415>.

Hughes, Samuel. Speech! *The Pennsylvania Gazette*. July/Avgust 2001. Доступно на: <https://web.archive.org/web/20070929095612/http://www.chomsky.info/onchomsky/200107--.htm>.

Шуваковић, Урош В. (2018). Образовање на тржишту производи друштво необразованих. *Годишњак САО за 2017. годину*, 193–204. Доступно на: <http://www.sao.org.rs/documents/2018/GODISNJAK%20SAO%20ZA%202017.%20GODINU.pdf>

Professor UROŠ V. ŠUVAKOVIĆ, PhD
University of Belgrade
Faculty of Education
Department for Philosophy and Social Sciences
E-mail: uros.suvakovic@uf.bg.ac.rs
<https://orcid.org/0000-0002-2141-8698>

SCIENTIFIC COLONIALISM AND SCIENCE COMMERCIALIZATION AS A CONSEQUENCE OF THE SCIENTOMETRIC APPROACH IN SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

SUMMARY: The paper elaborates on the consequences of the unconditional application of the scientometrics results in social sciences and humanities. The author's starting point is that a science may also rely on the wrong axiom, which may be discussed when scientometrics is concerned, but despite it, the science policy of a country does not have to rely only on the results of one science. That is exactly the problem with Serbia's science policy: it values the results of researchers' work solely by scientometric indicators, without or insufficiently appreciating the specific features of different sciences and scientific disciplines. The consequence of this is complete marginalization of social sciences and humanities which, by their nature, conduct research that cannot ensure a large commercial success; on the other hand, applied sciences, the ones that gain profits, are additionally favoured, just as the researchers conducting research in these scientific fields. Therefore, our scientific successes are measured by the gained profits (e.g., in the creation of software for the gaming industry, which is a technical and not a scientific success, and not by the achieved realization of the nationally important projects (e.g., the publication of the new volume of the Dictionary of the Serbo-Croatian Literary and Folk Language of the Serbian Academy of Sciences and Arts, which has been prepared for 70 years and reached the letter "P", still incomplete, or the publication of the Serbian Encyclopaedia, the financing of which is constantly delayed although it has been regulated by the Law). Furthermore, relevant scientific achievements are considered

only those published in the international scientific periodicals, while national scientific monographs or lexicography are extremely undervalued. Achieving a completely practical goal of increasing the citation, the papers of domestic authors in Serbian periodicals rely dominantly on Anglo-Saxon literature, while journals, in order to enter international journal bases, begin publishing papers only in English, which has been shown in the conducted research of seven highly-valued Serbian journals in the period 2018–2022. The subject of scientific research now focuses on those social phenomena which may be interesting to international journals, instead of those which are socially important and significant from the aspect of Serbian society and Serbian science. In addition, the consequences are also the favouring of the current scientific production and, at the same time, neglecting the scientific (Serbian and world) heritage which is also an element of science as a form of human cognition of the world. Moreover, the development of the Serbian scientific terminology as a methodological element has been completely neglected and reduced to introducing anglicisms into Serbian science. These are only some of the elements of the commercialization and colonialization of our science considered in this paper.

KEYWORDS: scientometrics, science policy, science commercialization, colonial science policy, social sciences and humanities, Serbia